

NATO: Nutnost rozšíření

Windsorská skupina si zvolila svůj název podle místa, kde se v roce 1993 sešli její zakladatelé, aby iniciovali program politické obnovy v zemích střední Evropy, zejména v České republice, Maďarsku a Polsku. Je to nadstranická síť politiků, představitelů akademických kruhů a veřejného života, jejichž cílem je podpora politiky založené na principech svobodného podnikání, omezené vlády a odpovědně formulovaných národních zájmů. Snaží se nejen navrhnout a obhajovat promyšlenou politiku, ale také napomáhat vzniku aliancí nutných k jejímu prosazení a vytvářet příznivé názorové ovzduší. Windsorská skupina založila nadstranické sdružení i v České republice jako „Klub Mediator“ se sídlem v Praze, který v souvislosti s politickými změnami v Evropě a hodnocením jejich vlivu na problémy související se strategií a obranou, zvláště z hlediska budoucího vývoje Severoatlantické aliance, vydal studii NATO: Nutnost rozšíření, která obsahuje pohledy předních strategických analytiků Polska (Jerzy Marek Nowakowski), Maďarska (Tamas Wachslar), Slovenska (Svetoslav Bombík), České republiky (Pavel Bratinka) a genpor. v. v. Williama Odoma (Anglie) na rozšíření NATO. Její podstatné, redakčně upravené a zkrácené pasáže uveřejňujeme.

Hledání strategického domova

Státy střední Evropy se prozatím nacházejí ve stavu strategické izolace. Tento region sdílí jednu hranici s integrovanou obrannou strukturou NATO a druhou s oblastí ruského vlivu, která je ze strategického a logistického hlediska ještě kontrolovaná Moskvou, přestože je rozdělena do několika států budujících své vlastní nezávislé struktury.

Pocit strategické nezakotvenosti postihl celou oblast rozprostírající se od Finska až po Albánii a Jugoslávii. Neutrální státy jako Rakousko nebo Švédsko, které byly až dosud chráněny svým statutem v Evropě narýsovaných hranic nebo vlivových zón, se nyní počínají cítit méně bezpečné a deklarují svůj úmysl požádat o vstup do NATO. Nejdemokratičtější vyspělé státy střední Evropy sledují podobný kurs.

Toto „strategické vakuum“ bylo jedním z faktorů kulminujících propuknutím tragického konfliktu v Jugoslávii, zbavené formálních i faktických bezpečnostních záruk. Vedlo také ke ztrátě kontroly nad středoevropským vzdušným prostorem a vytvořilo konflikt mezi jednotlivými státy regionu, založený na dlouhodobých etnických sporech a územních požadavcích. (Maďarsko-slovenské a maďarsko-rumunské spory mohou sloužit jako příklad.) Konečně pocit „odmítnutí“ Západem, chytře využívaný propagačním aparátem postkomunistických sil v několika zemích,

přispěl k posílení vlivu těchto sil v Litvě a Polsku. Je ale také nutné zdůraznit, že tyto síly proklamují politickou vůli pokračovat v procesu integrace se Západem.

Na tomto místě si zopakujeme otázku, kterou nesčetněkrát kladli západní partneři - *proč právě NATO?* Koneckonců existují i jiné struktury, jako Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě (KBSE), Západoevropská unie, Rada Evropy atd. Odpověď spočívá ve výše zmíněném problému. Vzhledem ke „strategickému vakuu“ je nezbytné zahrnout státy střední Evropy do fungující obranné struktury. V současné době se zdá, že našim požadavkům odpovídá pouze Severoatlantická aliance.

Tato strategie musí zajistit stabilizaci v našem regionu a jistotu, že demokratické změny jsou nevratné. Považovat střední Evropu za nárazníkovou zónu, k čemuž mají někteří západní politici sklony, by přineslo riziko:

a) rozdmýchání plamenů ruského imperialismu, který při rozšiřování svého vojensko-průmyslového komplexu by mohl hledat nové konflikty, aby získal odbytiště pro výrobu;

b) zhroucení demokracie ve střední Evropě a vznik zdroje konfliktů a sporů, což by mělo velmi hluboký negativní účinek na integrační a stabilizační proces v západní Evropě. Na prahu 21. století potřebujeme naléhavě novou politiku, která by zajistila stabilitu v Evropě.

Důsledkem chybných úvah by byla renacionalizace politiky na straně evropských mocností a přeměna střední Evropy v bitevní pole protichůdných zájmů.

Jestliže NATO bude reagovat pozitivně na přání stát se členy v případě těch zemí, které pokročily v politické a hospodářské reformě nejdále, může vytvořit precedens, který by byl dalším povzbuzením prodemokratických sil v Rusku. V tomto smyslu má NATO v rukou mocný nástroj, kterým může akcelarovat změny v regionu. Otázka by tudíž neměla znít, *jestli se rozšíří, ale jak a kdy*. Právě toto je důvod, aby NATO formulovalo jasné podmínky členství, které by sloužily jako program vnitřních změn. Zdá se, že přístup NATO, založený na ustanovení třicetiosmi členné NACC (Severoatlantické rady pro spolupráci) v roce 1991 společně s nabídkou „Partnerství pro mír“, předložené v Travemünde, je vůči všem členům NACC stejný, nezávisle na jejich různém geografickém a strategickém postavení.

NATO nevzniklo pouze proto, aby chránilo své členy před Varšavskou smlouvou. Vzniklo proto, aby odpovídalo bezpečnostním problémům své doby, nebezpečí představovanému Sovětským svazem a jeho satelity. Varšavská smlouva už dnes neexistuje. Přesto zbývají bezpečnostní problémy jak pro členské země NATO, tak pro bývalé členské státy Varšavské smlouvy. Pro tyto státy by členství bylo prospěšné a současně by přispělo k jejich stabilitě a pocitu jistoty a ochrany, které členství přináší.

Tato nová forma asociace by znamenala průlom, který by nenarušil stávající soudržnost Aliance. Stimulovala by ty země, které nejsou dosud připravené k nezbytným změnám. Také by demonstrovala obyvatelům těch zemí, pro které „návrat do Evropy“ není prázdný slogan, že ti, kteří v něj věří, nesledují pouze své vlastní úzké zájmy.

Pokud jde o kompatibilitu výzbroje, lze si stěží představit řešení bez zásahu NATO až do stupně, který předpokládá určitý druh členství. Jako příklad může sloužit diskuse o maďarském rozhodnutí přijmout 28 bojových letounů typu Mig-29 od Ruska místo splacení dluhu. Jde o to, že odmítnutím zemí NATO zpřístupnit srovnatelný západní systém bylo Maďarsko přinuceno přijmout systém, který bude navždy zachovávat vojenskou závislost na Rusku a jeho nekompatibilitu se Západem.

Jen máloco se dá zlepšit bez zvýšení výdajů, (které poklesly z 2,8 % HDP Maďarska v roce 1989 na dnešních 2,3 %) nebo technologických transferů a výměny důstojníků.

Jak vytvoří Evropa nové strategické seskupení?

Otázka „jak“ je otázka války a míru. Bude toto nové uspořádání výsledkem dalšího evropského válečného konfliktu? Nebo může vzniknout mírovou cestou? Odpověď do značné míry souvisí s Ruskem. Boj o moc v Moskvě rozhodne, jakou cestou se Rusko dá. V průběhu roku 1993 byly formulovány dvě poměrně jasné představy o budoucnosti Ruska.

Liberální poradci blízcí prezidentu Jelcinovi a z Kozyrevova Ministerstva zahraničí volali po západní orientaci Ruska: liberálním politickém systému, založeném na tržním hospodářství. Ze tří zahraničně politických os - Západ, Východ a Jih byl Západ považován za nejdůležitější, protože by se mohl stát základem pro liberální transformaci nového ruského státu. Osa na Východ byla druhá v pořadí důležitosti, protože spolupráce s Japonskem, jižní Koreou a USA je pro západně orientovanou politiku také důležitá. S jižní osou to bylo jinak. V tomto případě bylo úkolem vyhnout se účasti v nepokojích a občanských válkách v bývalých sovětských republikách, což by nejen zpomalilo proces domácí transformace, ale znamenalo by to pro Rusko obrovskou vojenskou zátěž. Právě tuto zátěž měla Gorbačovova perestrojka v úmyslu z beder Ruska sejmout.

Poradci kolem Jelcina dávají najevo, že **jsou si velmi dobře vědomi strategického vakua ve střední Evropě a neschopnosti Ruska je zaplnit.** Z Jelcinových prohlášení ve Varšavě a Praze v září 1993 bylo patrné, že Rusko nebude mít námitky, aby se tyto země připojily k NATO.

● Pracovní dokument z *Ministerstva zahraničí*, nastiňující zahraniční politickou strategii Ruska, popisuje úsilí o západní osu jako snahu zabránit vztyčení zdi, která by držela Rusko v izolaci, ale jasně se vyslovuje pro to, aby bylo NATO umožněno posunout své hranice směrem na východ, za předpokladu, že nová zeď nevznikne. **Nebezpečí nestability ve východní Evropě by se nejlépe zabránilo, kdyby této oblasti bylo dovoleno připojit se k NATO.** NATO, a nikoli KBSE, by se mělo stát základním kamenem pro ruskou i pro evropskou bezpečnost. Vzhledem k snaze připojit se k Západu, mělo by Rusko chápat NATO jako most.

● Alternativní představa o budoucnosti Ruska pochází z *Ministerstva obrany*. Klade prvotní důraz na znovuzískání vojenské a ekonomické hegemonie nad většinou bývalého Sovětského svazu, tedy na jižní osu. Ačkoli podporuje spolupráci se Západem, implicitně se chová k Západu jako k potencionální hrozbě. V podstatě

nabízí recept na znovuvytvoření ruského impéria, který věnuje malou pozornost domácímu politickému a hospodářskému liberalismu.

Vznikne-li nové strategické uspořádání v Evropě mírovou cestou nebo válečným konfliktem, bude ovlivněno tím, která z konkurujících představ se stane oficiálně podporovanou politikou Moskvy. **Bohužel se zdá, že Jelcinovo vítězství nad starým parlamentem, které ho donutilo výrazně se opřít o armádu, otvárá cestu Ministerstvu obrany a jeho představě nového Ruska.** Když se během léta 1993 Jelcin ucházel o vojenskou podporu, umožnil ruským ozbrojeným silám vytvořit chaos v Gruzii, rozvrátit a ovládnout Arménii a Ázerbájdžán a výrazně se angažovat v občanské válce v Tádžikistánu, kde armáda podporovala staré komunisty, kteří byli u moci. Ve stejném období udělali vojenští průmyslníci pokrok v obnově ekonomických spojení mezi bývalými sovětskými republikami pod praporem ekonomické unie.

Nový ruský imperialismus by mohl vytvořit novou dělicí linii pravděpodobně pouze jako výsledek válečného konfliktu, nebo alespoň pod jeho pohrůzkou. Úspěšné ruské úsilí vedoucí k západní orientaci, které potlačí imperiální impulz, by odstranilo všechny šance na velký válečný konflikt a usnadnilo by potlačit a nakonec ukončit různé občanské války, jako například v Moldávii a na Balkáně.

Klidný způsob, jakým se odehrály změny v letech 1989 a 1991, by se mohl ukázat ošidným, fatou morgánou, matoucí Západ, zatímco mezi Vislou a Uralem se odehrává politické a vojenské přeskupování vedoucí k rozsáhlým občanským válkám a nakonec k válce mezi jednotlivými státy. Tyto velké mírové změny jsou natolik bezprecedentní, že Západ by měl vytvořit dostatečně prozíravou strategii, která by ho měla chránit před možností, že se skutečně jedná o fatu morgánu.

Kde bude narýsována nová hranice?

Z otázky, „kde“ bude nová linie narýsována, se na Západě v podstatě stalo tabu. Musí se nezbytně stát předmětem veřejné diskuse, protože zahraniční politika Ruska není jediným rozhodujícím činitelem. **NATO musí ovlivnit konečný výsledek. Pokud posune svoji hranici k východním hranicím Polska, Slovenska a Maďarska,** může tak vytvořit ochranu proti dvěma hrozbám:

Za prvé, stanovila by se jasná mez ruské imperiální rekonstrukci v případě, že se Rusko vydá touto cestou. Pro baltské státy by přiblížení sil NATO přineslo uklidnění. Mohlo by dokonce ovlivnit schopnost Ukrajiny obhájit svoji nezávislost. Bělorusko by mohlo také přežít, ale vyhlídky, že přemůže svoji domácí proruskou frakci, pokud ji Rusko bude podporovat, jsou nízké. Již samotná blízkost NATO by ovlivnila politickou psychologii v pásu států mezi Baltským a Černým mořem a dodala by více sebevědomí jejich liberálním politickým silám.

Za druhé, dosavadní pokrok v transformaci Polska, Maďarska a České republiky je tak překvapivě výrazný, že lze stěží očekávat vývojový zvrat. Kdyby se tyto země staly součástí struktury NATO, psychologické klima pro pokračování transformace by se výrazně zlepšilo. Protože tyto země se chtějí také připojit k Evropskému společenství, měly by o důvod více setrvat na své liberálně demokratické cestě. NATO může těmto zemím poskytnout bezpečnost proti dvěma velkým hrozbám,

kteří v jejich oblastech existují - znovuvzkříšení ruského impéria a odklon od domácích reforem, což by vedlo k vnitřní nestabilitě.

Jaká nová strategická linie vznikne?

Povahu jakéhokoli nového rozdělení na Východ - Západ určí jak Rusko, tak NATO. Lze předpokládat, že zvítězí kterákoliv z více nebo méně pravděpodobných variant:

① **První varianta:** návrat k rozdělení z doby studené války je nejméně pravděpodobný protože tento konflikt byl způsoben zvláštním charakterem marxismu-leninismu, který tvořil jeho ideologický základ. Vyhledky na nové ideologické rozdělení tohoto druhu jsou nepravděpodobné, když ne navždy, pak přinejmenším na mnoho let.

② **Druhá varianta** je obtížnější. Profesor Samuel Huntington nedávno tvrdil, že svět vstupuje do období „srážky civilizací“. Jestliže se jeho závěry potvrdí jako prorocké, nové strategické rozdělení Evropy bude kopírovat náboženské hranice mezi ortodoxním křesťanstvím a římským katolicismem. Vznikla by tak hranice mezi západními Slovy a východními Slovy, s výjimkou několika menších etnických skupin na obou stranách. Rusko, Bělorusko, většina Ukrajiny, Moldávie, Rumunsko, Bulharsko, Srbsko, Makedonie a případně i Řecko by patřily na Východ. Zbytek by připadl Západu. Společná civilizace samozřejmě nikdy v minulosti nebyla zárukou politické solidarity mezi jednotlivými zeměmi. Státy na obou stranách této hranice někdy bývaly spojenci států na druhé straně. A co víc, hranice vedla napříč některými státy této oblasti, např. na Ukrajině.

Pravděpodobnost takového kulturního rozdělení bychom neměli snadno odmítat. Zdá se, že politické síly v Rusku, které se přiklání k politice prosazované ruským Ministerstvem obrany, tuto možnost podporují. Ačkoliv jejich představy o legitimizaci nového ruského impéria zůstávají vágní, zdá se, že zahrnují ortodoxní náboženství. Vycházejí ze slavjanofilské tradice a zdůrazňují, že Rusko musí sledovat jinou vývojovou cestu než západní. Co to přesně znamená, nebyli schopni objasnit ani nejvýšechnější ruští slavjanofilové 19. století, ale tato skutečnost vzniku slavjanofilství nezabránila. Dnes, stejně jako v minulosti neodpovídá politické realitě. Všichni Slované nejsou ortodoxního vyznání. Nacionalismus také rozbíjí Slovanstvo a vytváří problémy při hledání legitimního principu, na jehož základě by ruští Slované vládli neruským národům. Také islám vytváří trhliny v panství, na které ruští imperialisté uplatňují nárok.

Tyto trhliny neznamenají, že vágní slavjanofilské principy nemohou být pro nové imperiální Rusko oporou. Znamenají ale, že pro získání stability by bylo třeba ovládnout mnoho skupin a území. Stručně řečeno, imperiální Rusko nemůže mít liberální politický systém, ani nemůže daleko postoupit s tržním hospodářstvím. Soukromý majetek a bohatství v rukou etnických minoritních skupin by mohly být využity proti ruské vládě.

Tyto faktory jsou dnes důležité, *abychom byli schopni předjímat dynamiku ruského režimu*, který je unášen zpět na cestu restaurování velkých částí sovětského

impéria. Prozápadne orientovaní Rusové kolem Jelcina jsou si vědomi, že stane-li se hlavním ohniskem pozornosti zahraniční politiky Ruska „blízké zahraničí“, hrozí nebezpečí, že se nové Rusko stane izolovaným impériem třetího světa.

③ **Třetí varianta** předpokládá, že Rusko a také většina států evropské části bývalého Sovětského svazu se stane součástí Západu. Někteří zastánci této varianty sem zahrnují také Kavkaz a střední Asii. Toto řešení ve skutečnosti nepředpokládá existenci dělicí čáry. Tato varianta byla základem většiny americké a západoevropské politiky vůči Společenství nezávislých států. Vychází logicky z teze Francise Fukuyamy o „konci dějin“. Liberální demokracie a tržní ekonomika triumfuji. Státy východní Evropy a bývalého Sovětského svazu ještě nedosáhly „konce dějin“, jsou však na cestě. Nová strategická seskupení nejsou nutná. Peace-keeping v rámci OSN je nahradí.

Podobná koncepce vychází z předpokladu, že demokratické státy mezi sebou neválčí. Správná politika je tudíž rozšiřování demokracie, nikoli obrana před možným neúspěchem tohoto úsilí. Existují důkazy na podporu této teze. Není pochyb o tom, že rozšiřování demokracie na východ je žádoucí, ale současně s vyhlídkami na úspěch se objevují komplikace. Naše zkušenost s vytvářením demokratických států je mírně řečeno nedostatečná a historie nepotvrzuje jejich rychlý vznik.

Selhat v procesu rozšiřování demokracie směrem na východ by bylo velmi pošetilé - pokud touto snahou není ohrožena evropská bezpečnost. Toto „pokud“ je slabostí současných západních přístupů k východní Evropě a Rusku. Pojistky proti neúspěchu selhávají. Existuje ještě jiný přístup, který spojuje starost o bezpečnost s pokračujícím úsilím o šíření liberálního vývoje směrem na východ?

Někteří západně orientovaní Rusové si myslí, že existuje. Nevidí žádný důvod pro připojení Ruska k NATO, protože Rusku jde o víc. Aby se vytvořil nový systém světové bezpečnosti, musí Rusko spolupracovat se Spojenými státy ve východní Asii stejně dobře jako v Evropě. Nemusí se obávat, že ztratí svůj statut velmoci, protože ruské impérium už neexistuje. Žádná jiná země kromě Spojených států nebude hrát rozhodující roli ve východní Asii i v Evropě. Washington Moskvu v tomto úsilí potřebuje a zajistí Rusku status světové mocnosti. **V současné době nemůže Rusko zaplnit vakuum ve východní Evropě, je to úloha NATO. Vidí silné NATO jako záchranu stability Ruska na řadu budoucích let.**

Podstatný rozdíl mezi hranicemi NATO v období studené války a novou východní hranicí musí být nová otevřenost. NATO by nemělo tolik opevňovat novou hranici svého bezpečnostního přístřeší. Otevřenost bude limitována stupněm liberálního vývoje v Rusku.

Je poněkud ironické, že Rusko uvádí lepší argumenty ve prospěch rozšíření NATO na východ než samotné NATO. Co je příčinou? Nejsignifikantnější je strach, že by to rozzuřilo frakce ruských imperialistů v Moskvě, což by oslabilo politickou pozici Jelcina. Je to rozumný důvod? Jestliže si ruští liberálové myslí, že není, mělo by to být dostačující k negativní odpovědi. Jelcin sám řekl Polákům a Čechům, že jejich vstup do NATO je jejich vlastním rozhodnutím, i když svůj postoj krátce nato vzal zpět. *Jelcin se zjevně chtěl nucen změnit svůj postoj poté, když se při rozpuštění parlamentu spolehl na svoji armádu.*

Jelcinova změna postoje přesto nedokazuje, že shovívavost NATO je moudrá. Naopak demonstruje, že ruská imperialistická frakce může navzdory této shovívavosti získat vrch. Ukazuje naléhavě, že NATO nyní musí jednat. Shovívavost neomezí, ale povzbudí ruské imperialistické tendence. Nyní je naprosto jasné, že nedostatek předvídavosti možného neúspěchu liberálního vývoje v Rusku, by byl strategickou chybou. Ještě je možné ji napravit. Rusko dnes není v pozici, která by mohla zabránit expanzi NATO. Za několik let to může být jinak. Doba nejednoznačných odpovědí skončila. Přesně tento názor vyjádřili vedoucí činitelé baltských států, Rumunska a Gruzie na konferenci NATO, která se konala v červnu 1993 v Budapešti.

Byly vyjádřeny také další důvody, proč by visegrádská skupina neměla být do NATO přijata. Tyto země prý nejsou připraveny na integraci do NATO vzhledem k úrovni svých vojenských struktur. Není jasné, proč jsou pokládány za méně připravené, než například Španělsko v době svého vstupu. Noví členové, jakmile byli přijati do Aliance, vyvinuli velké úsilí, aby dosáhli stejné úrovně. Tento argument tedy nelze vážně akceptovat, protože znamená udržovat tyto země na jejich dosavadní úrovni a zdůvodňovat tím jejich nepřijetí.

Další důvod pramení z obav, že **aliance by se stala příliš velkou a různorodou, a ztratila by tak svoji koherenci**. Něco na tom možná je, ale visegrádské státy na základě úspěchu ve své vnitřní transformaci slibují přinést do NATO méně rozdílnosti, než jaká v současné době existuje mezi Tureckem, Řeckem, Portugalskem a Španělskem na straně jedné a severoevropskými státy na straně druhé. Problém velikosti je závažnější, ale tři nebo čtyři malé státy uprostřed Evropy jsou příliš důležité a stojí za podstoupení určitého rizika. Navíc jejich hlasy v radě NATO mohou vnést do diskuse o problémech bezpečnosti vážnost, kterou tento orgán v uplynulých pěti letech ztratil.

Nejzávažnější důvod se týká budoucího poslání NATO. Původní poslání - obrana centrální fronty proti sovětským tankům - ztratilo smysl, ale NATO musí čelit nové výzvě jak udržet stabilitu i „mimo“ oblast svého vlivu, na Balkáně a ve východní Evropě. Ti, kdo lpějí na starém poslání NATO jako jeho jediném účelu, odsuzují NATO k úpadku, možnému rozpadu. Současně nejsou ochotni vidět novou, velmi nepříjemnou bezpečnostní odpovědnost. Dynamika občanské války v Jugoslávii je hrozbou evropské stabilitě, i když ne bezprostřední. Jestliže nebude zvládnuta, mohla by inspirovat podobný vývoj v jiných částech východní Evropy.

Kruh je uzavřen. Není možné najít žádný přesvědčivý argument, proč vůbec s rozšířením NATO směrem na východ otálet. Naopak rizika spojená s odkladem jsou obrovská. *V Evropě nakonec dojde k novému strategickému rozdělení, právě tak, jak se stalo v případě všech předchozích velkých válek* (studená válka by se měla považovat za velkou evropskou válku). Problém je, jak, kde a jaké to rozdělení bude.

Čím déle bude NATO čekat, tím je pravděpodobnější, že otázka „jak“ bude zodpovězena silou zbraní a že otázka „kde“ bude zodpovězena tak, že se nepodaří rozšířit demokracii co nejdále na východ, podobně jako tomu bylo po 2. světové válce, díky váhání a tehdejšímu podceňování sovětské síly. Konečně otázka „jaké“ bude zodpovězena způsobem, který postaví v Evropě novou „zed“ jenom jestli Rusko

svým imperiálním chováním k tomu NATO přinutí. Místo „zdi“ by to mohla být bezpečnostní „střecha“, střecha otevřená pro liberální Rusko.

Realisticky řečeno, Rusko bude potřebovat mnoho let, než dosáhne takového stupně pokroku, který mu pomůže vstoupit pod tuto střechu jako plně rozvinutému státu západního typu. Než se tak stane, přispěje rozšíření NATO k hranicím některých částí Evropy, vedle ostatní rozsáhlé pomoci Rusku, k vlastní bezpečnosti Ruska. Přinutí také NATO určit jednoznačně svoji zodpovědnost v oblastech, které jsou „mimo“ jeho vliv nejen ve východní Evropě, ale i na Balkáně. Jak varoval senátor Richard Lugar, NATO riskuje, že se dostane „mimo hru“, jestliže se nebude zajímat o to, co se odehrává „mimo“ jeho hranice.

Pohled z České republiky

Politicko-strategická jednota Evropy je i cílem České republiky. Ve střední Evropě je zvláště silně pocítována potřeba propojení bezpečnosti obou částí kontinentu. Středoevropané zřejmě díky své poválečné historii si uvědomují, že **není žádoucí být jakýmsi rozhraním mezi dvěma prostory**. Rozhraní vždy intenzivně zaznamenává negativní vlivy z obou celků, které odděluje. Mimo jiné ani úvahy o neutralitě zde po roce 1989 nenašly místo, proto nelze považovat za perspektivní projekty určitých přechodných uskupení. Příkladem byly polské záměry na NATO-bis, ES-bis či ukrajinský projekt pásma bezpečnosti od Baltu po Černé moře. Takovéto ideje, které se občas objevují, mají sice poměrně pochopitelnou motivaci, ve svém důsledku by však vedly pouze k pokračujícímu rozdělení Evropy na odlišné entity. Orientace Středoevropanů na zapojení do existujících a fungujících evropských a transatlantických struktur je přitom jednoznačná.

Skutečnost, že strategické priority české politiky jsou vymezeny triádou institucí: ES, ZEU a NATO neznamena, že opomíjíme potenciál struktur kooperativní bezpečnosti. *Tyto dva koncepty - alianční a kooperativní, jsou navzájem komplementární*, nikoli protikladné. Navíc s tím, jak se bude dařit zdokonalovat součinnost jednotlivých institucí, budou se oblasti jejich činností překrývat i splývat. Funkční model vzájemně propojených institucí je však hubdou budoucnosti. Úkolem pro nejbližší období je najít mezi nimi modus vivendi, odstraňovat duplicity či konkurenci.

Pro nejbližší budoucnost nevidíme potřebu projektovat smělé konstrukce bezpečnostní architektury. Základ je k dispozici: tvoří jej již existující organizace. Nové koncepty nejsou účelné, předpokládaná nestabilita na Východě jim nepřeje.

V české bezpečnostní koncepci tedy považujeme alianční mechanismy za nejspolehlivější záruku bezpečnosti malé země. Jedná-li se o malou zemi sousedící s prostorem značné nestability, platí to dvojnásob.

Současně však Aliance dává příležitost k nejefektivnějšímu využití omezených národních prostředků jednotlivých členů. Toto je základ logiky, která nás vede k zájmu o účast v NATO a výhledově i v ZEU.

Ve všech diskusích ve středoevropských zemích o rozšíření NATO je přítomen pojem garancí. V českém pojetí vztahů k NATO jsou však garance neoddelitelně spjaty se závazky. Tento dvousměrný vztah je třeba kultivovat postupně, nelze k němu dojít jednou politickou deklarací či právním textem. Zdá se navíc, že volání

po oněch příslovečných garancích souvisí s mírou, v níž jsou jednotlivé země vystaveny vlivům z krizových oblastí: to může být případ Maďarska.

Je účelné připomenout, že **priorita, kterou přikládáme integraci do NATO, neapramení z nějaké konkrétně vnímané hrozby.**

Náš zájem o Alianci vychází z širšího a perspektivního pohledu na evropskou bezpečnost a je v nejhlubší rovině motivován *přáním být součástí transatlantického spojení demokratických států*, součástí společenství vzájemných závazků a v případě nutnosti bránit hodnoty civilizace. Svoboda jde ruku v ruce s odpovědností a my chceme naši získanou svobodu doplnit o spolupovědnost.

Dnes je zřejmé, že závazek pomoci v případě napadení, obsažený v čl. V Washingtonské smlouvy, mění svou roli. Byl-li v bipolárním světě základem transatlantické vazby, stává se dnes postupně nejzazší pojistkou, něčím, co vstupuje do hry až v poslední instanci.

Dalším významným efektem postupného rozšíření NATO by bylo zakotvení střední Evropy v mechanismu politické i vojenské spolupráce. Zvýšilo by zároveň potenciál Aliance o země, které mají dobrý kontakt a znalost oblastí, kde i v budoucnu lze očekávat bezpečnostní problémy. Umožnilo by se dále účinněji věnovat řešení problémů bezpečnosti východu kontinentu.

Alianci je zřejmé, že svůj strategický koncept bude muset dále přizpůsobit měnícímu se kontinentálnímu i globálnímu bezpečnostnímu prostředí. NATO je jedinou skutečně funkční strukturou ve světě, právem jsou s ním spojena očekávání, že se bude angažovat tam, kde je třeba vojenské síly. Mezinárodní mandát, který k takovému angažmá dodá žádoucí legitimitu, je žádoucí podmínkou. Zároveň je jasné, že další podmínkou pro operace NATO je i vůle samotných členů Aliance. Sami neočekáváme, že NATO bude univerzálním kontraktorem OSN či KBSE. Členové Aliance musí mít dobrý důvod se domnívat, že projekce síly je i v jejich vlastním zájmu.

Nelze nevidět, že tento vývoj předpokládá i změny v národních pozicích jednotlivých členů. Např. Německo bude muset ještě projít domácí diskusí o použití vlastních ozbrojených sil.

Český pohled na rozšíření NATO je v mnoha ohledech podobný pohledu našich sousedů v rámci visegrádského seskupení, jehož účastníci jsou nejčastěji vnímáni jako kandidáti připojení k Alianci.

Celkově však v rozšíření NATO vidíme převahu „pro nad proti“. Je nesporný stabilizující efekt aliančních vazeb na vztahy mezi jednotlivými členy a Aliance může najít příklady ve vlastních řadách.

Zdá se, že se podařilo vytvořit projekt schopný poskytnout rámec pro vztahy a vazby mezi nečlenskými státy a Aliancí. Americký koncept „Partnerství pro mír“ se snaží spojit možné s žádoucím, a tak odložit nutnost řešit dilema rozšíření Aliance. Vše nasvědčuje tomu, že „šestnáctka“ není zatím připravena přijmout nějaké rozhodnutí ve věci přijetí nových členů.

Slovenská republika vznikla jako jeden ze dvou následnických států České a Slovenské federativní Republiky. Z tohoto konkrétního právního charakteru rozdělení států vyplynulo, že se nově vzniklá Slovenská republika stala následníkem všech mezinárodních právních dohod ČSFR, které určily zahraničně politickou orientaci tohoto státu, ještě předtím než se Slovensko objevilo na politické mapě světa. Za rozhodující je přitom možné považovat tzv. asociační dohodu s ES, která jednoznačně mluví o zahraničně politickém směřování. Rychlost, s jakou nový stát přistoupil k renegociaci této dohody, snad dostatečně zřetelně mluví o vůli včlenit se do západních integračních seskupení. Na tomto místě je třeba připomenout, že danou orientaci si Slovensko nezvolilo proto, že automaticky vyplynula z výše zmíněných dohod, jichž se Slovensko stalo následníkem, ale proto, že je v souladu s jeho kulturně civilizačním a politickým uspořádáním.

Slovensko chápe své přihlášení se k NATO jako politický akt. Veřejné mínění na Slovensku je vstupu do NATO příznivě nakloněno a existuje i všeobecný konsenzus všech parlamentních stran. Politická motivace pro vstup do NATO tak má široké opodstatnění a zázemí. Znamená přihlášení se k společenství zemí, které respektují jisté společné hodnoty. Naše evropská zkušenost říká, že západní aliance nevznikaly jako organizace zemí, které používaly stejné zbraně, ale aliance států, které různými prostředky chránily stejné kulturní a politické hodnoty, když si to doba vyžádala. Samozřejmě, v současném stadiu technického rozvoje společnosti není možné nepřehlížet k určitým společným rysům ve výzbroji a ve vojenských strukturách. Proto i Slovensko postupně směřuje k vytváření vojensko-organizační a technické úrovně kompatibilní s NATO.

Při uvažování o garancích své bezpečnosti Slovensko vychází z pozice své příslušnosti k zemím V4, ze své geografické polohy na hranici mezi Západem a Východem. S jeho dvěma sousedy z visegrádské čtyřky - s Čechy a Maďary - jej pojí dlouhé období společných dějin ve společných státech. V případě Maďarska je to i celý komplex vzájemných, nejednou i protichůdných vztahů. Specifickým zájmem Slovenska je nepřipustit změnu hranic v regionu. Členství v NATO by eliminovalo obavy v SR ze změny hranic a pacifikovalo by případné recidivy ze strany Maďarska. Slovensko si uvědomuje, že členství obou států v Severoatlantické alianci je garancí, že vztah Maďarska a Slovenska bude pod kontrolou NATO a že mezi oběma zeměmi vznikne nový poměr, který bude eliminovat třecí plochy. Obava z maďarských nároků se stupňuje některými výroky maďarských politiků a nacionalistickou kampaní ze strany extrémistické maďarské politické scény. Také iredentistické nálady v části politické reprezentace maďarské menšiny na Slovensku představují geopolitický problém, který je pro Slovensko potenciálním zdrojem teritoriálního revizionismu a nedorozumění s jižním sousedem. Tyto tendence jsou nebezpečné právě v souvislosti s případným vstupem extrémistických sil na maďarskou politickou scénu. Avšak slovensko-maďarské národnostní vztahy na území Slovenska jsou celkově mnohem méně kontroverzní než národnostní vztahy uvnitř některých evropských členů NATO.

Protože Slovensko i Maďarsko vidí své bezpečnostní garance v členství v NATO, je celkem přirozené, že i své problémy chtějí řešit v rámci perspektivy svého směro-

vání do Aliance. Tato perspektiva je současně motivací pro pozitivní řešení, jelikož si obě země uvědomují, že čím méně bude nedořešených problémů a napětí, tím přijatelnější bude jejich vstup do Aliance.

Slovensko-maďarské vztahy a vztahy mezi zeměmi visegrádské skupiny vůbec, mají ale i společného jmenovatele, který je důležitější, než vzájemné názorové neshody. Jedná se stále o stejné příčiny, kvůli kterým vlastně visegrádská skupina vznikla. **Češi, Slováci, Poláci a Maďaři iniciovali visegrádský proces, aby koordinovali své vymanění ze sovětské, tj. ruské hegemonie,** Varšavské smlouvy a RVHP. Současně s tím aktivizovali svoje politické a hospodářské vztahy se Západem, což nakonec vyústilo v podepsání asociačních dohod s ES. *Je jen logickým pokračováním tohoto procesu, že se o asociaci a integraci snaží i v bezpečnostní oblasti, a to svým zájmem o vstup do NATO.*

Ruská politická mentalita, ačkoli již nevystupuje pod etiketou Sovětského svazu, se dosud nesmířila se ztrátou své hegemonie ve středoevropském prostoru. Analýzy ruských postupů vůči střední Evropě i rozborů ruských koncepcí evropské politiky jednoznačně ukazují, že Rusko nemá zájem na zachování visegrádské skupiny, jestliže jako celek postuluje svůj zájem o členství v západních bezpečnostních (NATO, ZEU), politických i ekonomických seskupeních (ES), což fakticky znamená „pozápádnění“ střední Evropy. Ruská strana považuje za ztrátu „celoevropské bezpečnostní rovnováhy“, resp. za pokus „izolovat Rusko“, především členství V4 v západních bezpečnostních strukturách. Rusko si samozřejmě nepřejí členství V4 v NATO a v ZEU, opačná tvrzení jsou jen propagandistickou rétorikou. **Střední Evropa má de facto jen dvě možnosti, buď se stane součástí Západu, nebo opět skončí v nějaké formě závislosti na Rusku.** A je celkem irelevantní, zda to bude Rusko autoritářské nebo více či méně demokratické. Úsilí Borise Jelcina je jistě hodné obdivu, avšak imperiální tradičně zakořeněné myšlení se nedá změnit jednorázovým aktem kultivace řídicích instrumentů státu. Tady je třeba dlouhodobý, vytrvalý a trpělivý proces. Nastolení „silné vlády“ v Rusku je více než jisté, autoritářské zaměření vlády je více než pravděpodobné. Jakýkoli autoritářský pohyb v Rusku povede dříve nebo později k expanzi úměrné ekonomickým a vnitropolitickým problémům. To všechno jsou důvody, které nutí země visegrádské skupiny hledat záruky mezinárodní bezpečnosti na Západě. Současně je ale třeba dodat, že všechny tyto země - a Slovensko mezi nimi - mají i nadále zájem na vzájemně prospěšné spolupráci s Ruskem, ale politicky, hospodářsky a bezpečnostně chtějí být integrální složkou Západu a jeho integračních seskupení.

Pokud demokratický vývoj na Slovensku a v zemích V4 nebude mít bezpečnostní garance, které je možno získat členstvím v NATO, na vnitropolitické scéně bude stále existovat prostor pro politické síly zpochybňující a brzdicí proces transformace společnosti. **Instituce demokratické společnosti totiž není možné budovat ve stavu „nevyjasněnosti“ a neurčitosti bezpečnostní situace.** Členství v NATO by zároveň znamenalo i jistý ekonomický stimul pro tyto země tím, že by navodilo pocit jistoty pro západní investory, kteří zvažují, zda investovat v tomto regionu. Vstup zemí V4 do NATO (jako zemí srovnatelně ekonomicky i politicky nejpřípravenějších) by rozšířil pásmo stability a demokracie v Evropě a současně by mohl sloužit jako příklad pro ostatní postkomunistické země, resp. politické síly v nich, v jejich úsilí o nezvratnost a završení transformačního procesu.

Členství v NATO patří neodmyslitelně do hodnotové škály demokratických sil v zemích V4. Jestliže bude tato hodnota nedosažitelná, může to narušit celý jejich aktuální životaschopný hodnotový a politický systém a následně zpomalit, pokud ne zastavit jejich transformaci, což by se stalo destabilizujícím faktorem budoucího mezinárodně politického vývoje. Je omylem se domnívat, že vývoj v zemích V4 může pokračovat kontinuálně, evolučním způsobem. **Nový etabloující se systém potřebuje garance.** V současnosti je možné tyto garance poskytnout, ale nemusí to platit již za dva nebo tři roky. Přechodné období nepotrvá věčně a současná vhodná mezinárodní situace se již nemusí opakovat.

Nejlepším řešením by se v budoucnu snad mohl stát určitý druh asociačního členství v NATO. Nemuselo by znamenat plnou integraci vojenských útvarů a garancí obsažených v článku V základací listiny z roku 1949. Ale mělo by zahrnovat garanci, kterou poskytuje článek IV. Měl by být stanoven časový rozvrh a kritéria pro plné členství. Přidružení členové by mohli mít statut kandidáta. Přimělo by to Východ považovat přidružené země za chráněnce NATO. Přidružené členství by bylo podmíněčné na základě zásady neporušitelnosti hranic.

Nedojde-li k rozšíření NATO, vliv Ruska a nestabilita se přiblíží k hranicím NATO: Západ bude připraven o možnost posunout hranice evropské stability dále na východ. Stručně řečeno, Západ by vyhrál studenou válku a ztratil mír.

Kritéria členství v NATO

Je třeba si klást základní otázku: potřebujeme již nyní stanovovat pevná kritéria či časový plán rozšíření? Různá kritéria jsou pro vstup do Aliance relevantní.

Celková politická a ekonomická stabilita země je pochopitelně základním a nezbytným kritériem. Pokud ale jde o toto kritérium, NATO učinilo v minulosti určité kompromisy, které však byly motivovány strategickou nutností. Je otázkou, zda je dnes rozšíření na východ stejně naléhavé, jako byl např. vstup Turecka. Není-li rozšíření srovnatelně naléhavé, je alespoň možné.

Nemyslíme si, že by NATO mělo stanovovat nějaká detailní makroekonomická kritéria. Jednak by to znamenalo možná bezvýslednou vnitřní diskusi, a zároveň by to šlo mimo podstatu předpokládaných aliančních závazků. Rámec těchto závazků je v podstatě znám:

- a) vyčlenit síly a podřídit je společnému velení,
- b) poskytnout své území pro síly NATO,
- c) přispívat na společnou obranu úměrně vlastním možnostem.

Středoevropané nebudou zřejmě mít příliš mnoho možností sjednat si jakési opt-out klauzule dle francouzského či španělského modelu. Jedním z možných požadavků by mohlo být neumísťovat - za definovaných podmínek - jaderné zbraně na území nových členů, lze hovořit o určitém norském modelu. Toto omezení je však v dnešním mezinárodním prostředí a s ohledem na stávající smluvní závazky zcela namístě.

Bezprostřední význam budou mít kritéria vojenské kompatibility a interoperability. Tyto vojensko-technické podmínky lze s určitým zjednodušením rozdělit do dvou kategorií: software a hardware. (Pozn.: Toto označení není originálním nápadem autora, je však srozumitelné i nerodilým řečníkům.)

Názory vojenských odborníků jak mimo Alianci, tak uvnitř ní, se kloní k tomu, že klíčovou pro slučitelnost a alianční mechanismy je oblast software. Jde o základní kompatibilitu velících a řídicích struktur, komunikací a zpravodajství.

Příprava ozbrojených sil

Slučitelnost hardware, tedy samotné výzbroje, nelze chápat jako *conditio sine qua non* pro integraci do Aliance. V konečném důsledku by to totiž znamenalo, že perspektiva rozšíření by se odložila do nedohledna. Přezbrojení středoevropských zemí není především z ekonomických důvodů únosné. V podmínkách ČR je zřejmé, že podíl vojenského rozpočtu na GDP nebude moci být v dohlednu vyšší než 3 %. Vezmou-li se v úvahu ceny moderní vojenské techniky západní proveniencce, znamená to, že jiné než selektivní přezbrojení úzkého segmentu ozbrojených sil je ve střednědobé perspektivě vyloučeno.

Vojenský hardware tedy chápeme jako pouze jedno z několika kritérií, a to nikoli hlavní. Koneckonců, unifikace vojenské techniky je v nedohlednu i mezi samými členy Aliance ještě po více než 40 letech. Ostatně i funkční interoperabilita má zřejmě daleko do ideálu.

Je nám však zřejmé, že záměrům spojeným s účastí v NATO musíme urychleně přizpůsobovat naše ozbrojené síly. Přípravovaná reforma ozbrojených sil zahrnuje všechny služby.

V organizačním členění to znamená přechod na brigádní systém. V souladu s vojenskými koncepty sil „šestnáctky“ vytváříme základ sil rychlého nasazení. Jejich uplatnění předpokládáme i v oblasti peaceenforcementu a eventuálně i peacekeepingu.

Celkový početní stav našich ozbrojených sil i jejich techniky bude snížen zhruba o jednu třetinu oproti limitům CFE Treaty (Concluding act of negotiations on personal strenght of conventional armed forces).

Zcela se mění vnitřní management v ozbrojených silách. Začíná se uplatňovat systém planning-programming-budgeting, který umožní zprůhlednění finančních i materiálových toků, i racionálnější procurement.

Naznačené změny mají poměrně krátký horizont - rok 1996, a kladou nesmírné nároky na civilní vedení ministerstva obrany i na výkonné vojenské složky.

Problémem svého druhu je lidský faktor ve vojenství. V podmínkách postkomunistické společnosti má tento problém své specifické rysy.

Náš zájem o Alianci je podložen racionální motivací, zhodnocením vlastních zájmů, možností, ale i možného prospěchu pro druhé. Nejde o účelovou kampaň, o nátlak podložený argumenty o skutečných či domnělých hrozbách z kterékoli světové strany, o jakýsi bezpečnostní free-riding.

Politickému vedení v ČR je jasné, že k vytváření poměru garancí a závazků, kterým je podmíněno členství v klubu, nevede snadná ani rychlá cesta. Bude třeba

času, intenzivnějších vzájemných kontaktů a třeba i určité zkušební lhůty, v níž si obě strany ověří, že je k tomu dostatek vůle, a věříme, že i sil.

Podstatné pro výsledek probíhající velké diskuse je však vědomí, že rozšíření Aliance nepovede jen k uspokojení našich bezpečnostních potřeb, ale je i v zájmu celého transatlantického společenství, jeho budoucnosti.

Závěr: Strategická přestavba v Evropě

V uplynulých měsících dominovalo v rozhovorech Severoatlantické aliance téma rozšíření Aliance. O názorech a výhradách vlád členských zemí NATO jsme se dozvěděli poměrně mnoho. Sdělovací prostředky věnovaly možná příliš velkou pozornost námitkám a předpokládaným obavám některých členů ruské vlády a vojenského establishmentu z rozšíření NATO až k hranicím bývalého Sovětského svazu. Mnohem méně jsme se dozvěděli od informovaných komentátorů států východní a střední Evropy, které jsou potenciálními kandidáty na členství, zvláště těch čtyř, které tvoří visegrádskou čtyřku a jsou považovány za nejslibnější uchazeče.

Každý z těchto států se od okamžiku rozpadu Varšavské smlouvy ubírá k společným cílům - vytvoření demokratické vlády a svobodné tržní ekonomiky - jinou cestou.

Primární motivací pro členství v NATO je ochrana stability v jejich zemích, která může přispět k rozšíření stability v celé Evropě. Celoevropský válečný konflikt jako důsledek studené války není příliš pravděpodobný, ale spory o hranice, etnické napětí a masové přistěhovalectví by mohly v příštích letech podstatně destabilizovat region. Všichni shodně chápou rozšíření NATO o členy visegrádské čtyřky jako symbolický návrat do Evropy - reintegraci do té části kontinentu, od které byly tyto státy po druhé světové válce nepřirozeně odloučeny.

Přesně definované bipolární období studené války již definitivně skončilo.

Obavy z rozhněvání Ruska nebo oslabení postavení prezidenta Jelcina se na Západě považují za argumenty pro odklad rozšíření NATO. Někteří analytici s těmito argumenty nesouhlasí. Varují, že vytáčky prezidenta Jelcina ve věci rozšíření NATO názorně ukazují, že reformní proces v Rusku není nezvratný.

Je to patrné zvláště ve světle závislosti ruských vůdců na armádě, po nedávném rozhodujícím boji s parlamentem. **NATO by mělo proto využít nynější příležitosti k svému vlastnímu rozšíření a konsolidaci.** *Proces rozšiřování by měl být předložen Rusku jako rozšíření evropského „bezpečnostního deštníku“, který přinese prospěch všem evropským státům a který neznamená stavbu nové „zdi“ izolující Rusko.*

Rusko nemá žádné právo ovlivňovat zahraničně politickou orientaci a členství v mezinárodních organizacích plně nezávislých států ve střední Evropě nebo kdekoli jinde. Kroky, které země podnikají pro kompatibilitu svých vojenských struktur s vojenskými strukturami NATO - spolu s kádrovými změnami, které zbaví moci a postavení staré důstojníky spjaté s komunistickým režimem. Proti námitkám těch, kteří poukazují na nekompatibilitu většiny vojenské výzbroje s výzbrojí NATO je třeba

uvést, že ani po čtyřiceti letech spolupráce není standardizace u členských států úplná.

Okamžité získání členství včetně vojenské integrace a bezpečnostních záruk, které by byly jeho součástí, není reálné. Výhodnější je forma „přidruženého“ nebo „kandidátského“ členství. NATO by mělo stanovit kritéria, který by byla součástí asociační dohody, a konečné plné členství se stalo podmíněčné na základě pokračování ekonomické a politické reformy v jednotlivých státech, spolu s mírovým řešením nevyřešených problémů, týkajících se sporů o hranice a menšin v sousedních státech. Odstranila by se tak řada námitek států, které již plné bezpečnostní záruky získaly. Kompromis NACC, který přiznává rovnocenný význam státům ve střední Asii a střední Evropě, není pokládán za nic jiného než uklidňující opatření.

Velkým úspěchem Clintonovy administrativy a jeho osobně je, že se podařilo velice rychle dosáhnout naprostého souhlasu všech zúčastněných stran s projektem Partnerství pro mír, které poskytuje mj. středoevropským státům také jakýsi druh bezpečnostní garance.

Je ovšem velmi pravděpodobné, že to, co vlády jistých členských zemí NATO chápou jako konečné řešení, se z hlediska střední Evropy jeví pouze jako první splátka. Má-li však zůstat sebedůvěra a stabilita ve střední Evropě zachována, musí jakékoli navržené řešení nabízet vyhlídku na konečné plné členství.